

מבין לרוחו של מקרא / יצחק סטרשינסקי

26 בינו

פורסם ע"י מערכת 'שבת'

העיון המתחדש במקרא היווה עבור ד"ר ישראל אלדד סמל לתחיית הממלכתיות העברית ושיבה אל טבע החיים, להבדיל מהגישות המדעיות המבוקרות והמנוכרות שאותן שלל. על גישתו לחקר המקרא לרגל יום פטירתו שחל בא' בשבט

(<https://shabbatmakor.files.wordpress.com/2012/01/d790d79cd793d793.jpg>)

אתר החפירה של ויליאם פ' אולברייט, 1926

לרגל יום השנה לפטירתו של לוחם חירות ישראל והוגה הדעות הבולט של המחנה הלאומי, ד"ר ישראל אלדד ז"ל, שחל בא' בשבט, נקדיש את דברינו להתייחסותו לחקר המקרא. נביא קטעים ממאמריו של אלדד, שפורסמו בביטאון "סולם", שאותו ערך בשנים תש"ט-תשכ"ד, ונבקש לראות מה היו ציפיותיו מחקר המקרא היהודי, מי היו החוקרים שאיתם הוא הזדהה וכיצד נקשרים הדברים לעמדותיו האידיאולוגיות.

הדרשנות המודרנית

עם הוצאת הכרך הראשון של האנציקלופדיה המקראית לאור, בשנת 1950, הקדיש אלדד למאורע מאמר מיוחד בשם "המקרא חוזר לביתו ולפשוטו", ובו השווה בין הדרש בפרשנות המסורתית לבין השערות החוקרים הביקורתיים. וכך כתב:

וכאשר דרש הדרשן "הוי כל צמא לכו למים" – "אין מים אלא תורה", לא בא לגרוע ממשות כוחו של הצימאון או כוחם של מים, כי אם להוסיף ממשות לכוחה של תורה. לעומת זאת, כל מבקרי המקרא באו לגרוע ממשות מהמקרא על ידי דרשנותם השרירותית הפסידו-לשונית, פסידו-היסטורית [...] יש עוד כפרה לראייה הדרשנית של המקרא בידי רבני ישראל, אף כי גם שם במשך הזמן נתעלם הפשט מן העיניים. והכפרה היא: א. לא רק פשט המקרא נתעלם מהעיניים, כי גם פשט החיים. כל חיינו בגולה היו מעין דרש מופלא שראשו בשמים, אבל אין לו רגליים בארץ. ב. כל הראייה הדרשנית הזו מרוכזת הייתה בנקודת מוקד רוחבית-מוסרית אחת.

לעומת זאת, אין כפרה לאותה דרשנות מודרנית שהשתלטה לזמן ארוך בחקר המקרא אצלנו. ראשיתה במגמת אויבים להקטין את מידת מקוריותו של המקרא, להכחיש את אמיתותיו ההיסטוריות, ואחריתה: שרירותיות לאחר שניתנה רשות לכל משחית לתקן ולסרס ולמחוק ולשנות ולפגל, בין מתוך רצון להיות מקורי, לחדש (ממש כדרך ה"חידושים" של פלפונים ב"ישיבה", אלא בלי חוש ההומור שלהם), בין מתוך חוסר אונים לתפוס את הגדול והעמוק והרחוק. מה עושים? מכווצים אותו למידת השכל הקטן. אם אינני מבין מילה, אני מסרס אותה. אם אינני מבין קשר בין פרקי נבואה, אני מפלג את הנביא לשלושה, ארבעה נביאים. אם אינני מבין עברית אני מבין אכדיית והדבר נעשה פשוט. ואם כל זה בא בלי יסוד שבהשקפת עולם, ובלי מטרה רצינית ברורה, מתקבל אותו מעשה במגדל בבל, תוהו ובוהו ושרירות, ובעקבותם... כיסופים עזים למקרא כפשוטו. ודאי אין זה מקרה גם שכיסופים אלה למקרא כפשוטו באים יחד עם שובנו לחיים כפשוטם ופתאום יתגלה לנו שמה שנאמר "אשר לקחתי מן האמורי בחרבי ובקשתי" איננו ב"תפלה ובקשה" כאשר דרשו חז"ל, כי אם פשוטו כמשמעו [...] ופתאום יתגלה לנו כפי שבשמחה ובאהבה מגלה קאסוטו כי אברהם איננו "מיתוס" ולא "אגדה" כי אם דמות היסטורית חמה וחיה (סולם, שנה ב', גליון ה' (יז), אלול תש"י, עמ' 17-18).

בפתיחת סדרת מאמריו 'הגינות מקרא', שכונסו מאוחר יותר בספר, ציין אלדד את שמות האנשים שהשפיעו עליו ועל הגותו:

אין צריך לומר מה רבות למדתי מקדמונים, ורק ארבעה מגדולי דורנו אזכיר. שניים – והם ענקי האמונה והחזון: הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל ואורי צבי גרינברג יבל"א. ושניים – והם גדולי חקר המקרא שבדורנו: פרופ' משה דוד קאסוטו ז"ל ופרופ' יחזקאל קויפמן יבל"א. וכאשר זכני א-להים להיות עם תורמי התרומה לגירוש שליטים זרים מעל חלק מאדמתנו, כן זכני להיות עם תורמי תרומה לגירוש א-להי נכר ונביאי שקר מאדמת קודש זו אשר שמה: מקרא (סולם, שנה ז', גיליון ז' (ע"ט), חשון תשט"ז, עמ' 10).

מכך אפשר להסיק כי אלדד ראה את חקר המקרא היהודי המתחדש כחלק מתהליך תחייתו של עם ישראל וחידושה של הממלכתיות העברית. הוא יצא נגד התפיסות הביקורתיות של חוקרים לא יהודים ושל חוקרים יהודים וישראלים שהלכו בעקבותיהם וקיבל את דרכם של החוקרים הישראלים, כגון קאסוטו וקויפמן, שהתמודדו עם התפיסות הביקורתיות ובנו אלטרנטיבה יהודית-מדעית לחקר המקרא הביקורתית.

יש מקור היסטורי

במאמרו הזדהה אלדד עם החוקרים שעמדו בספריהם על מהימנותם ההיסטורית של הסיפורים המקראיים. כך, במאמרו 'ספר ארכיאולוגי טוב' התייחס אלדד לספרו של חוקר המקרא והארכיאולוג האמריקני ויליאם פוקסוול אולברייט 'הארכיאולוגיה של ארץ ישראל', וציין במיוחד שני פרקים מהספר שלדעתו הם "ראויים להיכנס לכל ספר לימוד עברי". להלן נביא את דבריו של אלדד על אחד מן הפרקים האלה:

בראשון מהם מסיק אולברייט מסקנות אימות לרובם של סיפורי המקרא לאחר שדורות רבים פיטמו אותנו "מדע" המקרא כביכול בתיאוריות מתיאוריות שונות, אשר כל השוללת יותר את אמיתות הדמויות והמסורת משובחת היא יותר ומקובלת על אנשי המחקר היהודיים. וכי בלב מי יעלה לחשוב ששירת דבורה למשל היא פשוט... מימי דבורה, וכי ישנם מזמורי תהלים אשר הם... פשוט מימי דוד ומידי דוד עצמו? או מי חוקר ומי מורה לא הוכיח במאה הוכחות שפרק פלוני אלמוני בתהלים אינו אלא מימי החשמונאים, דבר שאולברייט שולל את אפשרותו בכלל? ומתברר שרוב רובו של מה שקרוי היה "מדע ובקורת המקרא" לא היה אלא דרש, הנופל בערכו מהמדרשים שלנו, שהרי הללו לא היתה להם פרטגויה מדעית ולעומת זאת היה להם תמיד כיוון חינוכי-מוסרי או אף לאומי-מדיני (סולם, שנה ב', גיליון י"ב (כ"ד), אדר ב' תשי"א, עמ' 29).

כאשר יצא לאור פירושו של יחזקאל קויפמן לספר יהושע, כתב אלדד מאמר ביקורת ובו התייחס גם לחיבורו המקיף של קויפמן 'תולדות האמונה הישראלית':

יצירתה המונומנטאלית של קויפמן 'תולדות האמונה הישראלית' היתה מוקדשת בעיקרה להוכחת קדמות האמונה בא-ל אחד בישראל בניגוד לדעה 'אבולוציוניסטית' דוגמטית ממש, שהיתה רווחת עד כה בקרב החוקרים, ושטענה שהמונותיאזים הוא פרי התפתחות מאוחרת ובעצם לא נתגבש אלא על ידי נביאים אחרונים וצירופו האחרון רק בימי בית שני ובו גם חוברו רובם של ספרי התורה וכו'.

בספר רב הממדים הזה מנתן קויפמן את האלילים המדעיים והפסבדו-מדעיים של אסכולה זו ביסודיות לא קטנה מזו שעליה נצטוו אבותינו במדבר ועל ידי משה עצמו, כפי שמוכיח קויפמן, לנתן את אלילי כנען, יתר על כן, להחרים את הכנענים בגלל אליליהם [...]

והנה, במקביל למסקנותיו לגבי האמונה הישראלית בא-ל אחד, שהיא קדומה וראשונית ומהפכנית לגבי כל האמונות הקדומות, הוא מוכיח במיטב הכלים המדעיים שספר יהושע הוא ספר היסטורי שעיקרו חובר בימי השופטים על סמך תעודות ועדויות מהימנות (סולם, שנה י"א, גיליון א'-ב' (קי"ט-ק"כ), סיון-תמוז תשי"ט, עמ' 27).

מתנגדי הממלכתיות

אלדד, שהמשיך לשאת את חזון מלכות ישראל גם לאחר קום המדינה, יצא נגד הדעות של החוקרים ואנשי הרוח שהשתמשו בסיפורים המקראיים כדי לבסס את עמדותיהם, שאותן ראה אלדד כמנוגדות לחזון הזה. כך, במאמרו 'סכסוך שמואל עם העם על המלוכה', המבוסס על הרצאתו בכנס לחקר המקרא, שיבח אלדד את עמדתו של העם בפרשת בקשת המלך (שמואל א, ח). לדעתו של אלדד, עמדתו של שמואל נגד בקשת המלך הייתה אישית ולא נבואית וה' אכן ציווה על שמואל לשמוע בקול העם.

לדבריו, התנגדותו של שמואל לבקשת העם "הפכה להיות אבן פנה לזרם רעיוני א-ממלכתי ואף אנטי-ממלכתי שסיסמתו הייתה בהסתמך על פרשתנו: לא ככל הגויים בית ישראל". לקראת סופו של המאמר דן אלדד בביטוי "ככל הגויים", המופיע בבקשת העם, ובהשלכתו האידיאולוגית לימינו:

אלה שהשתמשו בביטוי זה בדרך שאלה: הככל הגויים בית ישראל? לא התכוונו לעניין משטר מלוכני דווקא, כי אם לממלכתיות ישראלית בכלל, למדינה, לצבא, לכיבוש, באמת לכל מה שהיה כלול במעשי שאול ודוד מקימי המלכות. כשהרמב"ם פוסק בהלכות מלכים בצורה מוחלטת שהמלכת מלך היא חובה הוא מגדיר את תפקידי המלך: שאין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות. צדק ומלחמה. על היקף המלחמות ואופיין לא נעמוד כאן. תבאנה מלחמות דוד לעד ויבוא הפירוט המדויק של הרמב"ם בהלכות מלכים לעד. ועל פי שני עדים

אלה יקום דבר דין מלחמת הכיבוש. ועניין המלוכה "ככל הגויים" אינו אלא משל לכל הראייה המקראית. כל אימת שהתורה והנבואה באות להבדיל בין ישראל לגויים אין הכוונה שישראל אסורים בכל צורות החיים שגויים חיים בהן. ההבדלה היא בערכי מוסר ורוח ואמונה. בכל מה שנוגע לבסיס חומרי דין ישראל כדין גויים. על חומר זה הושלט רוח ישראל, זהו שמן המשחה על ראש המלך, זהו שם המשיח הנישא על מלכות ישראל. מלך בצלם א-להים על משקל אדם בצלם א-להים. בשר-ודם, גם מלכות בשר-ודמית, ארצית, בכוחה הטריטוריאלי, הכלכלי, המדיני והצבאי, ועם זאת מלכות ש-די, כי מלכות ש-די היא עלי אדמות. אותה האדמה שנעשו ממנה כל הברואים, אך בה נשף א-להים רוח חיים. קדושתו ומוסריותו אינן מרחפות בחלל האוויר. רשאי מישוהו לדגול באידיאולוגיות כאלה, אך אל יתלה אותן באילן הבריא והשורשי של תורת ישראל.

מעניינת היא התופעה שרובם של אלה המתנגדים בשם רוח ישראל למלחמת כיבוש כמלחמתו של דוד משיח ה', הם עובדי כוכבים ומזלות, מכוכבות הוליווד ועד לכוכב מוסקבה ועד למזלות ה"פאטום" היווני ותרבות גתה וואגנר בענייני אמנות ופילוסופיה; מעריצים את נפוליאון או את צ'רצ'יל או את סטאלין, מתלבשים כגויים, מתגודדים כגויים ועוברים בערך על כל הלאווים אשר התורה ציוותה עליהם בעשרת הדיברות ובתורה כולה. אבל כאשר הדבר מגיע לממלכתיות עברית ולמלחמת כיבוש או למשטר מלך, הם נעשים צדיקים כשמואל וצועקים לא ככל הגויים.

כמובן לא כאן המקום לוויכוחים אידיאולוגיים אלה, אך כאן המקום להוכיח שדעות אלו נוגדות את פשוטו ורוחו של מקרא, ופשוטה ורוחה של היהדות המאוחרת, אשר הרמב"ם הוא אבטוריטה מוסמכת למדי להיות דבר שלה. והפרשה הנדונה יכולה לשמש בידי המורה חומר ומכשיר מצוינים לאחד יהדות וישראליות. להוציא מושגים ותפישות מן הערפל ומן העפר. לעורר בנוער את הכוחות שפעמו בעם בימי שמואל, שאול ודוד, להיותו אדם על אדמתו אך אדם בצלם א-להים. להיותו עם ככל הגויים החיים על אדמתם ואף על פי כך לא ככל הגויים, כי חי על תורתו (סולם, שנה ט', גיליון א' (צ"ז), ניסן תשי"ז, עמ' 25).

פורסם במוסף 'שבת' (<https://musaf-shabbat.com>), 'מקור ראשון', ג' בשבט תשע"ב, 27.1.2012

פורסמה ב-26 בינואר 2012, ב-גיליון בא תשע"ב - 755 ותויגה ב-ישראל אלדד, ממלכתיות עברית, תחיית עם ישראל. סמן בסימניה את קישור ישיר. השארת תגובה.

○ השארת תגובה

○ Comments 0

יצירה של אתר חינוכי או בלוג ב־WordPress.com. ערכת עיצוב: Mystique של [digitalnature](http://digitalnature.com)